

LANGUAGE AND LITERATURE EDUCATION JOURNAL

Volume 1, Issue 1, Haziran 2020, pp 104-136

ARAPÇA'DA TAKDİRÎ İRAB SUPPOSED INFLEXION IN ARABIC

Ömer NECÂTÎ
Tasavvuf Tarihi Araştırmacısı
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1182-2301>

Öz

Arapça cümlelerde, kelimelerin cümle içindeki görevini belirten ve kelime sonlarındaki hecelerin değişmesi ile ortaya çıkan *îrâb*, telâffuzda açıkça görünüyorsa *lafzî*, telâffuzda görünmeyip de var olduğu kabul ediliyorsa *takdirî*dir. *Takdirî îrâb*, üç halden birisi ile meydana gelir. Bunlar, son harfin hiçbir zaman, *zamme*, *fetha*, *kesra* hareketlerinden birini kabul etmeyip *sâkin* oluşu, son harf üzerine gelen hareketin telâffuzda ağır oluşu, son harfin uygun bir hareke ile meşgul olup başka hareke kabul etmemesi halleridir. *Lafzî îrâb*, telâffuzda ve yazıda zâhir olduğu için anlaşılması, *takdirî îrâba* göre daha kolaydır. *Îrâb* bahsinin temelini teşkil eden *lafzî îrâb*, bütün dilbilgisi kitaplarında detaylı olarak işlenir. Bu çalışmamızda, *takdirî îrâb* konusu, ana çizgileri ile şematik örnekler verilerek ortaya konmuş, daha detaylı ve ileri seviyede çalışmalara altlık olabilecek temel *îrâb* bilgisinin oluşturulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Nahiv, Takdirî Îrâb.

Abstract

In Arabic sentences, the inflexion, which indicates the role of words in a sentence and appears with the change of syllables at the end of the words, is literal if it is clearly visible in pronunciation, and if it is accepted to exist that it is not visible in pronunciation, it is supposed. Supposed inflexion occurs in one of three states. These are the cases where the last letter never accepts one of the *dhommah*, *fathah*, *kasrah*, the vowel on the last letter is heavy in pronunciation and the last letter is occupied with a suitable vowel and does not accept another vowel. The literal inflexion is apparent in pronunciation and writing, it is easier to understand than supposed inflexion. Literary inflexion which forms the basis of the inflexion subject, is detailed in all grammar books. In this study, the subject of supposed inflexion is presented by giving schematic examples with its main lines, and it is aimed to create the basic knowledge of will that can be a base for more detailed and advanced studies.

Keywords: Arabic, Syntax, Supposed inflexion.

1. GİRİŞ

Arapçada cümle bilgisinde, *îrâb* konusu önemli bir yer tutar. Kelimenin cümle içindeki görevini anlamak, ancak *îrâbı* tanımakla mümkündür. *Fetha*, *zamme*, *kesra* harekeleri ve *sükûn* ile *vâv*, *elif*, *yâ*, *nûn* gibi harfler, kelimelerin sonunda irabı oluşturan elemanlardır. *Îrâb elemanları* olan *fetha*, *zamme*, *kesra*, *sükûn*, *vâv*, *elif*, *yâ*, *nûn*, bir kelimenin cümle içinde, dört halden birinde bulunmasını gerektirir. Bunlar, *ref'*, *nasb*, *cer*, *cez*m halleridir. İsimlerde, *Ref*, *nasb*, *cer* halleri, *muzâri fiiller*de ise *ref*, *nasb*, *cez*m halleri mevcûddur. *Mâzi fiiller* mebnî oldukları için *îrâba* konu olmazlar. *Lafzî îrâb*da, *îrâb* elemanları kelimenin sonunda açıkça görünür ve o kelimenin *merfû*, *mensûb*, *mecrûr* ya da *mezcûm* olduğunu açıkça gösterir. *Îrâb* elemanlarının telâffuzda ve yazıda zâhir olması, kelimelerin cümle içindeki anlamını belirlemeyi kolaylaştırır. *Takdirî îrâb*da ise, *îrâb* elemanları kelime sonlarında zâhir olmadığı için, ilk bakışta kelimenin cümle içindeki anlamını belirlemek zorlaşır. *Takdirî îrâb*ın bulunduğu kelimenin sonunun, kelimenin morfolojik yapısı ve *îrâb* bilgilerine göre incelenerek, cümleye anlam verilmesi gerekir. *Îrâb* bahsi, detaylı kuralların toplandığı ve birbirine yakın incelikleri ihtivâ eden önemli bir konudur. *Takdirî îrâb*ın temel bilgilerinin tam olarak sistemli bir şekilde öğrenilmesi, *îrâb* ilminin ileri seviyedeki uygulamalarına, altyapı oluşturacaktır.

2. TAKDİRİ İRÂB

Îrâb, kelimenin sonunun değişime uğramasıdır. Bu değişim, o kelimeye dâhil olan bir âmilin etkisi ile oluşur. Kelimenin sonundaki bu değişiklik eğer lâfızda açıkça görünüyorsa buna *lâfzî îrâb* denir. Eğer âmilin etkisi yâ da âmilin, mâmul sonunda oluşturduğu hareke değişimi, lâfızda açıkça görünmediği halde, orada var kabul edilip takdîr edilirse buna *takdîri irab* denir. *Takdîri îrâb*, sonu illet harfleri *vâv*, *yâ*, *eliften* biri olan *muzârî fiil* çekimlerinde ve bu yine bu üç illet harfinden biri ile sonlanan *isimler*de bulunur.

2.1. İlet Harfleri

İlet harfleri, *vâv*, *yâ* ve bu ikisinden dönüşen *elif* olmak üzere üç tanedir. Bu harflerin değişimi çok olduğu içi *illet harfi* diye isimlendirilmişlerdir. *Elif* harfi için üç hâl vardır. *Elif* harfi, *vâv* ve *yâ* harflerinden dönüşmüş olabilir. *qavele qâle*, *beye'a bâ'a* gibi. *Elif* harfi, *zâide* olabilir *ihmârri*, *tebâade*, *dâribun* deki elifler *zâidedir*. Veyâ *Elif* harfi, kelimenin asıl harfi olabilir. *Elif* bütün fiillerde ya da mütemekkin isimlerde ya *zâiddir* ya da *vâv* ve *yâdan* dönüşmüştür. Mütemekkin olmayan isim ve harflerdeki *elifin* durumu böyle değildir. Çünkü onlardaki *elif* aslıdır. *Metâ*, *belâ*, *alâ* kelimelerinin sonlarındaki *yâ* şeklinde yazılmış elifler aslıdır. *Elif* dâima *sâkindir*. *Hemze*, harekelidir. Bazı âlimlere göre *hemze* de illet harfidir. Fakat çoğu alimler, *hemzeyi* illet harfi saymazlar. Çünkü *elif*, *vâv* ve *yâ* da cereyan edenler, çoğu zaman *hemzede* cereyan etmez. *Elif*, *vâv* ve *yâ* nın her birine, *med harfleri* de denilir. Çünkü onlarla telaffuz ederken sesin uzatılması sözkonusudur, *ûtînâ* gibi. *Vâv* ve *yâ* harfleri harfleri sâkin olursa, ve bir öncelerinde bulunan harf de *fethalı* ise, *liyn harfi* adını alırlar. *Vâv* ve *yâ*, harekeli olursa onlara *med* ya da *liyn* harfi denmez. Bir öncesinin harekesi *elif*, *vâv* ve *ya* cinsinden olursa ve de *vâv* ve *yâ* da sâkinse, bu üçü de *med harfi* olur. *Elif* dâima *med harfidir*, çünkü *elif* dâima *sâkindir*, hareke kabul etmez makablinin harekesi de dâima *elife* münâsib olan *fethadır*.

Elif, *vâv* ve *yâ* harfleri hakkındaki kurallar şöyle özetlenebilir:

- 1- *Vâv* ve *yâ* bazan *liyn harfi* olur. *Liyn harfi*, bir öncesi meftuh olan *vâv* ve *yâ* harfleridir. *qavlün*, *bey'un* gibi.
- 2- *Vâv* ve *yâ* bazan *med harfi* olur. *Yekûmu*, *yebû* gibi
- 3- Bazan da *vâv* ve *yâ*, ne *med* ne de *liyndir*. Belki burada *sahih harf* menzilesindedir. Bu durum *vâv* ve *yânın* kelimenin evvelinde olması durumundadır. *Ev'ade*, *yesera* gibi
- 4- *Elif* harfi, dâima *sâkindir*, *zamme*, *fetha*, *kesra* harekelerinden hiçbirini kabul etmez. Dâimâ *sâkin* olması ve kendisinden önceki harfin harekesinin de dâima *fetha* olması sebebi ile, *elif* dâima *med harfidir*.

Vâv, *yâ* ve *eliften* başka bütün harfler *sahih harftir*. *Hemze*, harekeli eliftir ve çoğunluğa göre sahihtir. *Mehmuz fiil* oluşturur. *Mehmuz fiillerin* çekimi, *sahih fiiller* gibidir fakat bazan hemze *vâv* ve *yâya* dönüşür. *Î'mânen=îmânen ü'minü=ûminü*, *emele*, *ye'mülü ü'mül=ûmül* gibi.

2.2. Son Harfi, İlet Harfi (Vâv, Yâ, Elif) Olan Muzâri Fiil Çekimleri

ŞAHIS ZAMİRLERİ VE FİİL ÇEKİM TABLOSU					
CEM' (İkiden Fazla)	Cem' Müzekker Gaib (O Erkekler)	Cem Müennes Gaibe (O Kadınlar)	Cem' Müzekker Muhatab (Siz Erkekler)	Cem' Müennes Muhataba (Siz Kadınlar)	Nefs-i Mütekellim Mealgayr (Biz)
TESNİYE (İki)	Tesniye Müzekker Gaib (O İki Erkek)	Tesniye Müennes Gaibe (O İki Kadın)	Tesniye Müzekker Muhatab (Siz İki Erkek)	Tesniye Müennes Muhataba (Siz İki Kadın)	
MÜFRED (Bir)	Müfred Müzekker Gaib (O Bir Erkek)	Müfred Müennes Gaibe (O Bir Kadın)	Müfred Müzekker Muhatab (Sen Bir Erkek)	Müfred Müennes Muhataba (Sen Bir Kadın)	Nefs-i Mütekellim Vahdeh (Ben)
	MÜZEKKER	MÜENNES	MÜZEKKER	MÜENNES	
	GAİB		MUHATAB		NEFS-İ MÜTEKELLİM

Tablo 1: Şahıs Zamirlerinin Adlandırılması

ŞAHIS ZAMİRLERİ VE FİİL ÇEKİM TABLOSU					
CEM' (İkiden Fazla)					Nefs-i Mütekellim Mealgayr (Biz)
TESNİYE (İki)					
MÜFRED (Bir)	Müfred Müzekker Gaib (O Bir Erkek)	Müfred Müennes Gaibe (O Bir Kadın)	Müfred Müzekker Muhatab (Sen Bir Erkek)		Nefs-i Mütekellim Vahdeh (Ben)
	MÜZEKKER	MÜENNES	MÜZEKKER	MÜENNES	
	GAİB		MUHATAB		NEFS-İ MÜTEKELLİM

Tablo 2: Takdîrî İrab Örneklerinin Verildiği Muzari Çekimlerine Ait Şahıs Zamirleri

				تَغْزُو
يَغْزُو	تَغْزُو	تَغْزُو		أَغْزُو

Tablo 3: Son Harfi *Vâv* Olan Muzâri Fiil Çekimlerinin Ref Hâli

Tablodaki muzâri fiil çekimlerinin sonunda hiçbir ek yoktur, sonuna bir şey bitişmemiştir. Tabloda gösterilmeyen diğer muzari çekimlerinin sonlarında, *îrâb* harfleri ve *failler* vardır. Sonuna birşey bitişmeyen ve sonu *illet harfi* olan muzari fiil çekimlerinin sonundaki üç *illet harfi* de, *ref* halinde *sâkin* olarak kalır.

				تَرْمِي
يَرْمِي	تَرْمِي	تَرْمِي		أَرْمِي

Tablo 4: Son Harfi *Yâ* Olan Muzâri Fiil Çekimlerinin Ref Hâli

				نَحَشَى
يَحَشَى	تَحَشَى	تَحَشَى		أَحَشَى

Tablo 5: Son Harfi *Elif* Olan Muzâri Fiil Çekimlerinin Ref Hâli

				لَنْ نَعْزُورَ
لَنْ يَعْزُورَ	لَنْ تَعْزُورَ	لَنْ تَعْزُورَ	لَنْ تَعْزُورَ	لَنْ أَعْزُورَ

Tablo 6: Son Harfi *Vâv* Olan Muzâri Fiil Çekimlerinde Nasb Hâli

Sonuna birşey bitişmeyen ve sonu *illet harfi* olan *muzari fiil* çekimlerinin son harfi *vâv* veya *yâ* ise, nasb hali *vâv* ve *yânın* fethalanması ile oluşur.

				لَنْ نَرْمِيَ
لَنْ يَرْمِيَ	لَنْ تَرْمِيَ	لَنْ تَرْمِيَ	لَنْ تَرْمِيَ	لَنْ أَرْمِيَ

Tablo 7: Son Harfi *Yâ* Olan Muzâri Fiil Çekimlerinde Nasb Hâli

				لَنْ نَحْشَى
لَنْ يَحْشَى	لَنْ تَحْشَى	لَنْ تَحْشَى		لَنْ أَحْشَى

Tablo 8: Son Harfi *Elif* Olan Muzârî Fiil Çekimlerinde Nasb Hâli

Sonuna birşey bitişmeyen ve sonu illet harfi olan muzari fiil çekimlerinin son harfi *elif* ise, *nasb* halinde *elif sâkin* olarak kalır. *Elif* asla hareke kabul etmez.

				لَمْ نَغْزُ
لَمْ يَغْزُ	لَمْ تَغْزُ	لَمْ تَغْزُ		لَمْ أَغْزُ

Tablo 9: Son Harfi *Vâv* Olan Muzârî Fiil Çekimlerinde Cezm Hâli

Sonuna birşey bitişmeyen ve sonu illet harfi olan muzari fiil çekimlerinin son harfi *vâv*, *yâ* ve *elif*ten herhangi biri ise, *cez*m halinde bu *illet harflerinin* üçü de *hazf* edilir yâni telaffuzdan ve yazıdan kaldırılırlar. *İllet harfinden önceki sahih harf*, harekesi ile *mezcûm muzârî fiil*in sonunda yerini alır.

				لَمْ نَزَمْ
لَمْ يَرَمْ	لَمْ تَرَمْ	لَمْ تَرَمْ		لَمْ أَرَمْ

*Tablo 10: Son Harfi **Yâ** Olan Muzârî Fiil Çekimlerinde Cezm Hâli*

				لَمْ نَحْشَى
لَمْ يَحْشَى	لَمْ تَحْشَى	لَمْ تَحْشَى		لَمْ أَحْشَى

*Tablo 11: Son Harfi **Elif** Olan Muzârî Fiil Çekimlerinde Cezm Hâli*

2.3. Kelime Sonunda Bulunan *Maksûre Elifin* Teazzürü Sebebi ile, *Îrâb* Harekelerinin *Maksûre Elif* Üzerinde *Takdîri*

Bir kelimenin sonunda bulunması, kural gereği olan *zamme*, *fetha*, *kesra* hareketlerinden biri, herhangi bir sebepten dolayı açıkça telaffuz edilemiyorsa, o hareketin kelimenin sonunda var olduğu kabul edilir ancak telâffuz edilemez. Bu *takdîr*, yâni telaffuz edilemediği halde varlığını kabul etme, *isimler*de veya *mâzi* ve *muzâri* fiillerde olabilir.

Îrâb hareketlerinin, zâhiren ortaya çıkamamasının sebeplerinden birisi, *teazzür*dür. *Teazzür*, kelimenin sonunun *maksûre elif* olmasından ve *elif harfinin* hiçbir harekeyi kabul etmemesinden kaynaklanır. *Maksûre elif*, *mazi fiilin* sonunda bulunursa, *mazi fiil*, *maksure elifteki takdiri fetha* üzerine *mebnî* olur. *Maksûre elif*, *muzari fiil* sonunda bulunursa, *muzari fiil*, *maksure elifteki takdîri zamme* üzerine *merfû*, *takdîri fetha* üzerine *mensûb* olur. *Maksûre elif*, *ismin* sonunda bulunursa, o ismin, *ref*, *nasb* ve *cer îrâbları takdîri* olur.

2.3.1. Son Harfi Maksûre Elif Olan Mâzi Fiillerde, *Fetha* Harekesinin Maksûre Elif Üzerinde Teazzür Sebebiyle Takdîr

Mâzi fiiller, *îrâba* konu olamazlar. *Mâzi fiillerin* son harfinin daima *fetha* olması, kural gereğidir. *Mâzi fiiller fetha* harekesi üzerine *binâ* edilmiştir, *mebnîdir* yâni *mâzi fiilin* son harfi dâima *fethalıdır*, hiçbir zaman değişime uğramaz. *Fetha* harekesi, sonu *sahîh harf* olan *mâzi fiilin* son harfi üzerinde açıkça görünür ve telâffuz edilir, *nesara feteha, zehebe, ketebe, celese, şekera...* gibi. Sonunda *maksûre elif* bulunan *mâzi fiillerde*, *elif* harfinin hiçbir harekeyi kabul etmemesi (teazzür) sebebi ile, *fetha*, son harf olan *maksûre elif* üzerinde takdîr edilir yâni var olduğu kabul edilir. *Maksûre elif*, noktasız *yâ* harfi ile resm edilmiştir. Burada örnek olarak verilen bütün *mâzi fiiller* için şu tanım kullanılır:

Teazzür sebebi ile, maksûre elif üzerinde takdîr edilmiş fetha üzerine mebnî mâzi fiil.

Bunun anlamı şudur: Bu *mâzi fiillerin* son harfi, *sahîh harf* değil, *meksûre elif* olan illet harfidir. *Elif* harfi, *zamme, fetha, kesre* hareketlerinden hiçbirini kabul etmez. *Elif* harfinde hareke kabul etmeme özrü vardır. Halbuki, *mâzi fiil* kural olarak *fetha* üzerine *mebnîdir*, yâni son harfi her zaman *fethalı* olması lâzımdır. Bu *fetha* harekesi, sonu *sahih harf* olan *mâzi fiillerde* açıkça telâffuz edildiği halde, sonu *maksûr elif* olan *mâzi fiillerde*, *elifin fetha* harekesini kabul etmemesi özründen dolayı açıkça telâffuz edilememektedir. Kural, *mâzi fiilin* son harfinin *fethalı* olmasını gerektirdiği için, açıkça telâffuz edilemeyen *fethanın* son harf olan *maksûre elif* üzerinde var olduğu kabul edilir yani *fetha, elif* üzerinde takdîr edilir.

أَتَى أَرَى عَصَى بَنَى سَوَى أَسْرَى
دَحَا أَوْصَى سَعَى أَعْطَى إِتَّقَى بَنَى
طَغَى إِبْتَلَى تَلَى جَلَى تَوَلَّى
دَسَى سَوَى تَجَلَّى تَرَدَّى زَكَّى

Tablo 12: Sonu Maksûre Elif Olan Mâzi Fiillere Örnekler

2.3.2. Son Harfi Maksûre Elif Olan Muzâri Fiillerde Teazzur

Muzâri fiiller, îrâba konu olurlar. Yâni onların son heceleri mazi fiiller gibi fetha üzerine sabit değildir. Ref halinde zamme, nasb halinde fetha ile harekelenirler. Cezm halinde ise hiçbir hareke almayıp sâkin olurlar. Muzâri fiilin sonu sahîh harf ise, ref halinde zamme, nasb halinde fetha, muzâri fiilin sonunda açıktan telâffuz edilir. Ancak, muzâri fiilin sonu illet harflerinden biri olan maksûre elif ise, elifin zamme veya fetha hareketlerinden hiçbirini kabul etmemesi, hareke kabûlünde özürlü olması sebebi ile, ref halinde zamme, nasb halinde fetha muzâri fiilin sonundaki maksûre elif üzerinde takdîr edilir yani bu hareketler telâffuz edilmedikleri halde, maksûre elif üzerinde var oldukları kabul edilir.

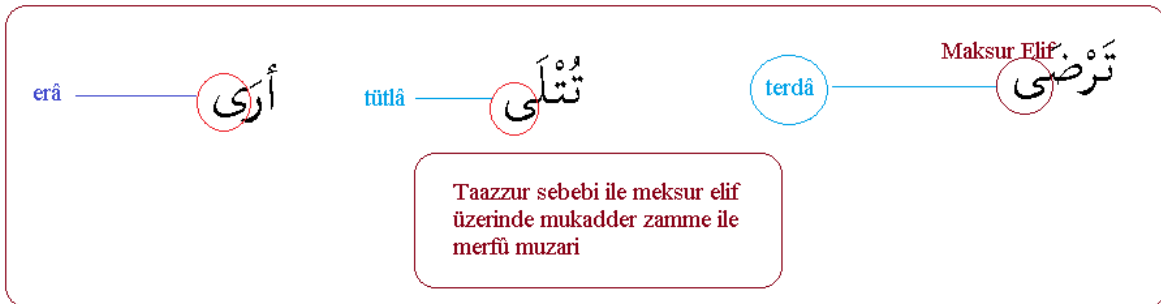
يَصْلَى	تُسْقَى	تَصَلَى	تَصَدَّى	يَخْشَى
تُجْزَى	يَتَزَكَّى	تَلْطَى	يَغْشَى	تُبْلَى
	يَنْهَى	يَطْغَى	تَرْضَى	يَرْضَى

Tablo 13: Sonu Maksûre Elif Olan Muzâri Fiillere Örnekler

Tablo 13 de görülen muzari fiillerin sonu maksure elifdir. Bu muzârîler, zamme ile ref haline girerler. Sonu sahîh olan muzâri fiillerde, adı geçen ref alâmeti olan zamme, açıkça telâffuz edilir. *Yensuru, yektübü, yeclisü, yezhebü, ye'külü, yeşrabü...* gibi. *Muzâri fiilin sonu illet harflerinden biri olan maksûre elif olursa, ref halinde, sondaki maksûre elif, zamme hareketini kabul etmediğinden, zammenin maksûre elif üzerinde var olduğu kabul edilir ancak telaffuz edilemez. Bu muzârîler için şu îrâb tanımı yapılır:*

Teazzürden dolayı, sondaki maksûre elif üzerinde takdîr edilmiş zamme ile takdîren merfû muzâri

Bunun anlamı şudur: *Muzâri fiilin sonunda maksûre elif varsa, ref halinde son harf üzerinde telâffuz edilmesi gereken zamme hareketi, teazzur yâni elifin hiçbir harekeyi kabul etmemesinden dolayı, telâffuz edilmeyip, maksûre elif üzerinde var olduğu kabul edilir yâni takdîr edilir. Böyle bir muzari fiile de takdîren merfu muzari fiil denir.*

Tablo 14: Muzâri Fiillerde Ref halinde Teazzür

Ref halinde bulunan *muzari fiiller*, önlere *len* kelimesi getirilerek *nasb* edilirse, *maksûre elifin fetha* harekesini kabul etmemesinden dolayı, *fetha* harekesi, *nasb* halinde, *muzâri fiilin* sonundaki *maksûre elif* üzerinde takdîr edilir. Bu *muzari fiillerin îrâbı* şöyle tanımlanır:

Sonundaki maksûre elif üzerinde, teazzürden dolayı, takdîr edilmiş fetha ile mensûb muzâri fiil.

Muzâri fiilin sonu maksure elif olduğundan, elifin fetha harekesini kabul etmemesi özrü sebebi ile, nasb için kural olarak gelmesi gereken fetha harekesi, sondaki maksûr elif üzerinde takdîr edilmiş, ancak telâffuz edilmemiştir.

لَنْ تَسْقَى	لَنْ تَصَدَّى	لَنْ يَخْشَى
لَنْ تُبْلَى	لَنْ تَضَلَّى	لَنْ يَضَلَّى
لَنْ يَتَزَكَّى	لَنْ تَلْظَى	لَنْ يَغْشَى
لَنْ تَرْضَى	لَنْ يَرْضَى	لَنْ تُجْزَى
	لَنْ يَنْهَى	لَنْ يَطْغَى

Tablo 15: Muzari Fiillerde Nasb Halinde Teazzür

2.4. Kelime Sonunda Bulunan Vâv veya Yâ Harflerinin Zamme ve Kesra Harekeleri İle Telâffuzundaki Ağırlık Sebebiyle, Zemme ve Kesranın, Vâv ve Yâ Üzerinde Takdîr Edilmesi

Kelime sonunda vâv veya yâ harflerinden biri bulunursa, vâv ve yâ'nın, zamme ve kesra hareketleri ile telâffuzu ağır olduğundan, ref alâmeti olan zamme ile cer alameti olan kesra telâffuz edilmez. Bu hareketler, vâv ve yâ üzerinde takdîr edilir. Sonunda vâv ve yâ harflerinden biri bulunan Muzâri fiillerin ref halinde zamme takdîr edilir. Sonunda vâv ve yâ harflerinden biri bulunan isimlerde ref halinde zamme, cer halinde kesra takdîr edilir.

2.4. 1. Muzâri Fiillerin Ref Halinde, Telâffuz Zorluğundan Dolayı Takdîrî İrab

Takdîren Merfû fiili-i muzârî, teleffuzdaki ağırlıktan dolayı, sondaki yâ üzerinde, zamme okunmaz. Takdîr edilir, var olduğu kabul edilir.

Tablo 16: Muzari Fiillerde Ref Hâlinde Telâffuz Ağırlığı

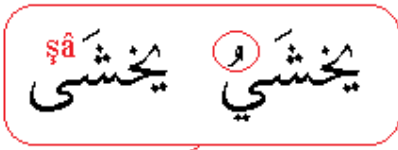
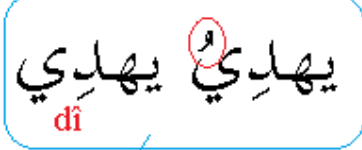

2.4. 2. İsimlerde Telâffuz Ağırılığında Dolayı Gelen Takdîrî İrâb

takdiri zamme	جاء القاضي	REF HALİ
zahiri fetha	رايت القاضي	NASB HALİ
takdiri kesra	مررت بالقاضي	CER HALİ

Tablo 17: İsimlerde Ref ve Cer Hâlinde Telâffuz Ağırılığı

Sonu *yâ* ile biten ve sondan bir önceki harfi *kesralı* olan isimlerin *ref* ve *cer* hali, *takdîrî*, nasb hâli ise *lafzî irâb* ile irâblanır. *Yânın* fetha ile telâffuzu ağır gelmediğinden, *nasb* alâmeti olan *fetha* kelime sonunda telâffuz edilir, takdîr edilmez.

2.5. Muzâri Fiillerde Teazzur ve Telâffuz Ağırlığının Bir Arada İncelenmesi

Maksur elif, hiç bir hareke ile harekelenemeyeceğinden maksûr elif aslı hâli olan sâkin olarak telaffuz edildi.	yâ üzerindeki zamme hazf edilip yâ sâkin hâle getirildi	Vâv üzerindeki zamme hazf edilip vâv sâkin hâle getirildi

Tablo 18: Muzâri Fiillerin Sonunda **Elif, Vâv, Yâ** Bulunması ve **Takdîrî Ref Hali**

Yed'û, merfû muzâri, aslı *yed'uvu* dur. *Yektübu* gibi. *Zamme*, vav üzerinde vâki oldu ve ağır oldu. Araplar telaffuzdaki bu ağırlığı kaldırmak için vâvı sâkin yaptılar. *Sükûn*, zammenin zuhûruna mâni oldu. Onu örttü. Böylece *zamme* mukadder oldu. Yani mevcûd olduğu halde, açıktan görünmeyip örtülü oldu. Onun zuhûruna mâni olan şey sükûndur. Telâffuzda meydana gelen zorluktan kurtulmak için *zamme*, *sükûn* ile örtüldü. Neticede *yed'û*, mukadder *zamme* ile merfû muzâri fiil oldu.

Yehdînin naslı *yehdiyü* idi. *Yeclisü* gibi. *Zamme*, yâ üzerine ağır geldi. Telâffuzda meydana gelen zorluktan kurtulmak için *zamme*, *sükun* ile örtüldü yani yâ harfi, sâkin hale getirildi. Böylece *Ref alâmeti*, *takdîrî zamme* oldu. *Yehdî*, mukadder *zamme* ile merfû muzari fiil oldu.

Yehşânın aslı *yehşeyü* idi. Sonda yâ şeklinde resm edilen harf aslında maksûre eliftir. *Zamme*, elif üzerinde ref alâmeti olarak vâki oldu. Ancak Arapçada, elif harfi asla *zamme*, *fetha*, *kesra* hareketlerini kabul etmez. *Elif* harfine *sükûn* lâzımdır ve vâcibdir. *Elifin* herhangi bir hareke ile harekelenmesi mümkün değildir. Buna *teazzür* denir. *Teazzür* sebebi ile elifin var olan *sükûnu*, *zammeyi* örtüp onun açıktan görünmesine mâni oldu. Böylece, *yehşâ* kelimesi, sonundaki *meksur elif* üzerinde takdîr edilmiş olan bir *zamme* ile *takdîren merfû* oldu.

Eğer *maksûre elif* yerinde vâv veya yâ harfi olsa idi, bu vâv ve yâ lar *zamme* hareketini alabilirdi, ancak onlar da telaffuzdaki ağırlık sebebiyle, *zamme* hareketini alamadılar, *zamme* ile telâffuz edilemediler. Ancak *elif*, onlar gibi değildir. O hiçbir zaman *zamme*, *fetha*, *kesra* hareketlerinden birini alamaz, hareke alması imkansızdır, işte *teazzür* budur.

لن يخشي

Maksur elif, hiç bir hareke ile harekelenemeyeceğinden maksûr elif aslî hâli olan sâkin olarak telaffuz edildi.

لن يهدي

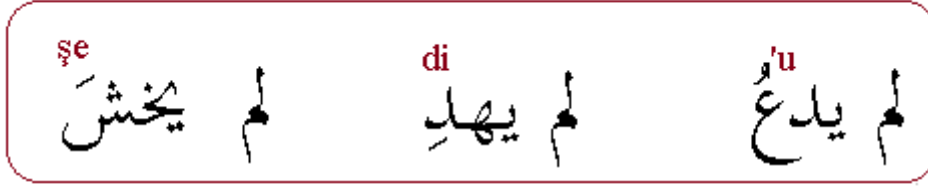
yâ üzerinde fetha telaffuzda hafif olduğu için, fetha açıkça telaffuz edildi

لن يدعو

vâv üzerinde fetha telaffuzda hafif olduğu için, fetha açıkça telaffuz edildi

Tablo 19: Muzâri Fiillerin Sonunda **Elif, Vâv, Yâ** Bulunması ve **Takdîrî Nasb Hali**

Sonu vâv ve yâ ile biten muzârielerde, nasb alameti olan *fetha*, açıktan görünür. Takdîrî değildir. Çünkü *fetha*, vâv ve yâ üzerinde telâffuzda hafiftir. *Len yed'uve*, *len yehdiye* denilir. Ancak kelime sonundaki *maksure elif* üzerinde, *teazzür* sebebi ile takdîrî bir *fetha* vardır. *Len yehşeye* denilmez, *len yehşâ* denilir. Bu durumda, sonu vâv ve yâ ile biten muzari fiillere, vâv ve yâ üzerinde açıkça görülen *fetha* ile *lafzen mensub muzari fiil* denir. Sonu *meksûre elif* ile biten muzari fiillere, sondaki *meksûr elif* üzerinde var olduğu kabul edilen bir *fetha* harekesi ile, *takdîren mensub muzari fiil* denir.

Cezm hâlinde, muzâri fiilin sonunda bulunan illet harfleri vâv, yâ, maksûr elif kelimelerden kaldırıldı.

ى ي و

Tablo 20: Muzâri Fiillerin Sonunda **Elif, Vâv, Yâ** Bulunması ve Cezm Hali

Sonu vâv, yâ ve maksûre eliften birisi ile biten muzari fiillerin cezm hali, her üç harfin de kelimedenden kaldırılması ile oluşur yani illet harfinin hazfî ile oluşur. Cezm hali lafzîdir, çünkü bütün illet harfleri hazfolmuş, telaffuzdan düşmüştür.

Lem yed'u, lem yehdi, lem yehşe denir.

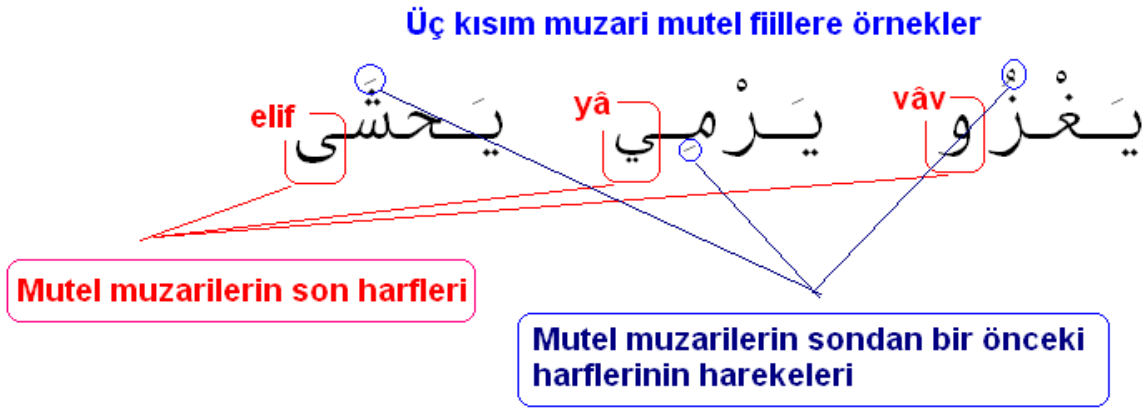
أَقْضِي ← لم أقضِ بغير الحق
تَدْعُوا ← لا تدع من غير الحق

Tablo 21: Muzâri Fiillerin Sonunda **Vâv** ve **Yâ** Bulunması ve Cezm Haline Örnek Cümleler

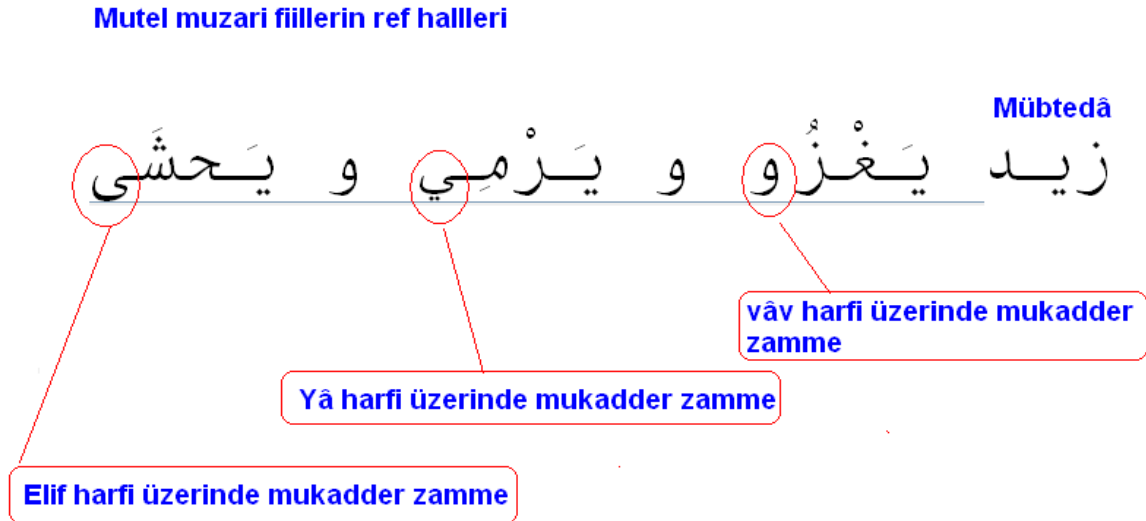
2.6. Mu'tel (Son Harfi İlet Harfi Olan) Muzâri Fiillerin İrâbına Genel Bir Bakış

Ref, *nasb* ve *cezmi* irâb hallerine konu olan *muzâri fiillerin* mu'telleri üç bölümde ele alınabilir.

- Son harfi *vâv* harfi olan ve sondan bir önceki harfinin harekesi *zamme* olan muzâri fiiller
- Son harfi *yâ* harfi olan ve sondan bir önceki harfinin harekesi *kesra* olan muzâri fiiller
- Son harfi *elif* harfi olan ve sondan bir önceki harfinin harekesi *fetha* olan muzâri fiiller

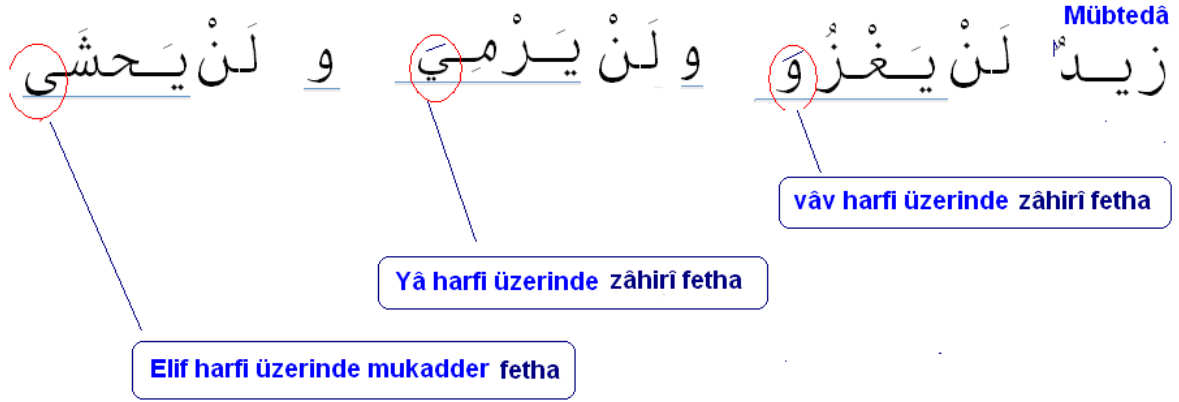

Tablo 22: Son Harfi İlet Harflerinden Biri Olan Muzari Fiillere Örnekler

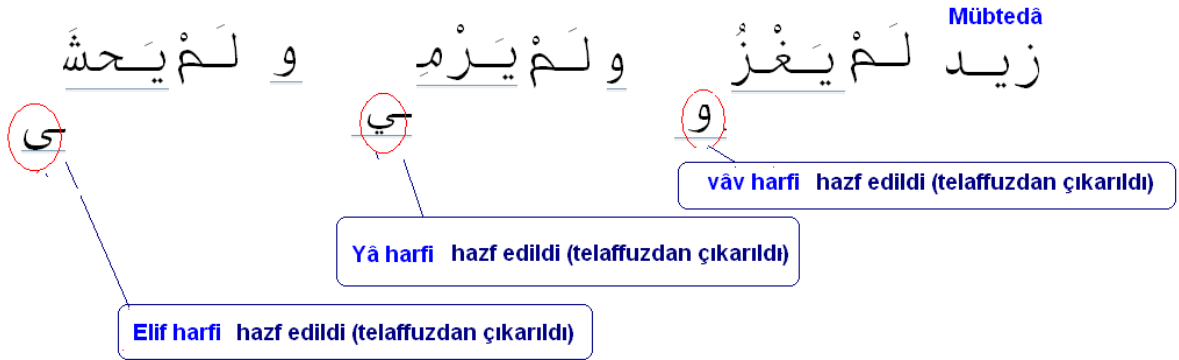
Tablo 23: Son Harfi İlet Harflerinden Biri Olan Mu'tel Muzari Fiillerin Ref Hali

Mutel muzari fiillerin nasb halleri (لَنْ) ile

Tablo 24: Son Harfi İlet Harflerinden Biri Olan Mu'tel Muzari Fiillerin Nasb Hali

Mutel muzari fiillerin cezm halleri (لَمْ) ile

Tablo 25: Son Harfi İlet Harflerinden Biri Olan Mu'tel Muzari Fiillerin Cezm Hali

ندعو الله تعالى أن يعفونا ولم ير منا في النار.

Tablo 26: Son Harfi İlet Harflerinden Biri Olan Muzari Füllerin **Ref, Nasb ve Cezm** Hallerine Örnek Cümle

Allahu Teâlâ'dan biz affetmesini ve nârına atmamasını isteriz. *Ned'û*: Ref halinde, muzari fiilin sonu sakin vâv (illet harfi). *En ye'füve*: Nasb halinde, vâv harfi fetha ile harekelendi. *Lem yermi*: Cezm halinde, vâv harfi hazf edildi, kelimenin sonundan kaldırıldı.

2.7. İsim ve Muzârî Fiillerde Takdîrî İrabn Sebepleri

Lafızda görülen İrab	[عَلَيْهِ السَّلَام]	الرَّسُولُ	جَاءَنَا
	[عَلَيْهِ السَّلَام]	الرَّسُولُ	صَدَقْنَا
	[عَلَيْهِ السَّلَام]	بِالرَّسُولِ	آمَنَّا
أَنَا الْعَاصِي Aslı ene el-Âsîyü عِي			
Zamme Lafızda görülmez ancak var olduğu kabul edilir.			

Tablo 27: İsimlerde Lafzî ve Takdîrî İrab

Mu'tel muzâri fiillerde ve mu'tel isimlerde takdîri irabın oluşması, üç ayrı sebeptendir. Bu sebepler, mu'tel isim örnekleri ile açıklanacaktır.

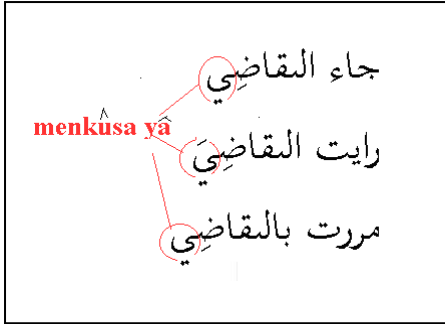
a- Son harfin *îrâb* hareketini almakta özürlenmesi

Meksure Elif	جاء الفَتَى
	رايت الفَتَى
	مررت بالفَتَى

Tablo 28: Takdîri İrabda Teazzür

Bu örneklerdeki *el-fetâ* kelimesi, *ref*, *nasb*, *cer* hallerinin üçünde de tek bir şekilde *el-fetâ* şeklinde telaffuz edilir. Halbuki birinci cümlede *merfû fâil*, ikinci cümlede *mensûb mefulü bih*, üçüncü cümlede *bâ* harfi ile *mecrûr*dur. Ancak *ref* alameti olan, *zamme*, *nasb* alameti olan *fetha*, *cer* alameti olan *kesra* sonda bulunan (*yâ*) harfi şeklinde resm edilen *elif* üzerinde görülmemektedir. Bu elife *elif-i maksûre* denir. *Elif* harfi *zamme*, *fetha* veya *kesre* kabul etmediği için, *maksûre elif*, bu hareketlerle telâffuz edilememektedir. Dolayısı ile *îrâb* alâmeti olan bu hareketler, lâfızda görünmemekte ancak *elif* üzerinde var oldukları kabul edilmektedir. Birinci cümlede geçen *el-fetâ* kelimesinin *îrâbı* şu şekildedir: *el-fetâ*, fâil (özne), kelimenin son harfi olan *elif* üzerinde, orada var kabul edilen bir *zamme* ile *takdîren merfû*dur. *Zammenin* açıktan görünmeyişinin, telâffuz edilemeyişinin sebebi ise *elifin* hareke kabul etmemesi özrüdür.

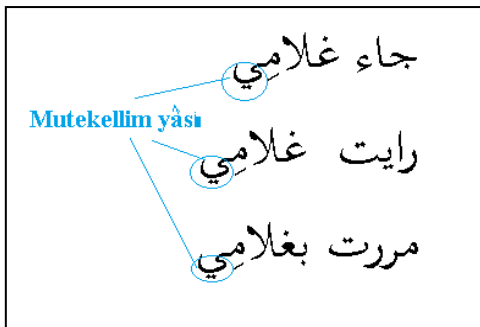
b) Harekenin Telâffuzda Ağır Olması

Tablo 29: *Takdîri İrabda Telaffuz Ağırılığı*

Bu örneklerde, *el-Kâdî* kelimesinin sonundaki *yâ* harfine, *menkûsa yâ* denir. *el-Kâdî* kelimesi *ref* halinde ve *cer* halinde, değişmeden *el-kâdî* olarak telaffuz edilir. Çünkü *ref* alameti olan *zamme*, *yâ* üzerinde telaffuzda dile ağır gelir bu sebepten *yâ* harfi, *zamme* ile telaffuz edilmez. *Cer* alameti olan *kesra* harekesi de *yâ* harfi üzerinde dile ağır gelir. Burada da *yâ* harfi *kesra* ile telâffuz edilmez. Telâffuz edilemeyen bu *zamme* ve *kesra* hareketleri, *îrâb* yaparken, *yâ* üzerinde var kabul edilip takdir edilir ve birinci örneğin *îrâb*ında denir ki: *el-Kâdî*, fâil (özne), *yâ* harfi üzerinde takdir edilmiş, var olduğu kabul edilmiş bir *zamme* ile *merfûd*dur. *Zammenin* telâffuz edilemeyişinin sebebi ise, *yâ* harfi üzerinde dile ağır (segîl) gelmesidir. *Cer* hâlinde *kesranın* telâffuz edilemeyişini için de aynı sebep gösterilir. *Kesra*, *yâ* harfi üzerinde dile ağır (segîl) gelir. *Cer* hali için şöyle denir: *bil-Kâdî*, sondaki *yâ* üzerinde takdir edilmiş bir *kesra* ile *mecrûr* isim. *Nasb* halinde ise *yâ* harfi, *nasb* alâmeti olan *fetha* ile harekelenip telaffuz edilmiştir. Çünkü *fetha* harekesi, *yâ* üzerinde dile hafif gelir. Bu durumda, *nasb* hâlinde, *nasb* alameti olan *fetha* telâffuzda açıkça görüldüğü için, *el-Kâdî* kelimesinin *nasb* halinin *îrâbı lafzî*dir denir ve bu kelime *el-kâdiye* olarak telaffuz edilir.

3- Son harfin uygun bir hareke ile iştilal edip başka hareke kabul etmemesi

Tablo 30: *Takdîri İrabda Uygun hareke İle Meşgûliyyet*

Bu örneklerde *ğulâm* kelimesi, *mütekellim yâsına* muzaf olmuştur. *Mütekellim yâsı* kendisinden önce gelen *mim* harfinin *kesre* ile harekelenmesine sebep olmuştur. *Mim* harfindeki *kesre* harekesi, *mütekellim yâsına* uygun bir harekedir ve *mütekellim yâsı* kelimesinin son harfi olan *mîm* harfini, zoraki olarak, kendisine uygun olan *kesre* harekesi ile meşgûl etmiştir. Bu durumda *mîm* harfi, birinci örnekte *zamme* ile telaffuz edilmekten

alikonulmuştur yani *ğulâm* kelimesinin *ref* hali, *mîm* üzerinde takdîr edilen bir *zamme* ile oluşacaktır. Amma zâhirde okunuşu, *mütekellim yâsına* uygun hareke olan *kesra* iledir. *Nasb* halinde, *mîm* üzerine takdîr edilmiş bir *fetha*, *cer* halinde, *mîm* üzerine takdir edilmiş bir *kesra* söz konusudur. Bütün hallerde *takdîri îrâb* vardır. Son örnekte, *bâ* harfi ile *cer* edilen *ğulâm* kelimesini, *ğulami* olarak okutan *kesra* harekesi, *mütekellim yâsının* verdiği harekedir. *Îrâbdan* kaynaklanan *kesra* değildir. *Mîm* harfi, *mütekellim yâsından* gelen *kesra* ile meşgul olurken, *îrâbdan* gelen ikinci bir *kesrayı* kabul etmesi mümkün değildir. Çünkü bir harf, aynı anda iki hareke kabul edemez. O halde, burada zâhiren görünüp telaffuz edilen *kesra*, *irab kesrası* değildir. *Îrâb kesrası* burada takdîridir.

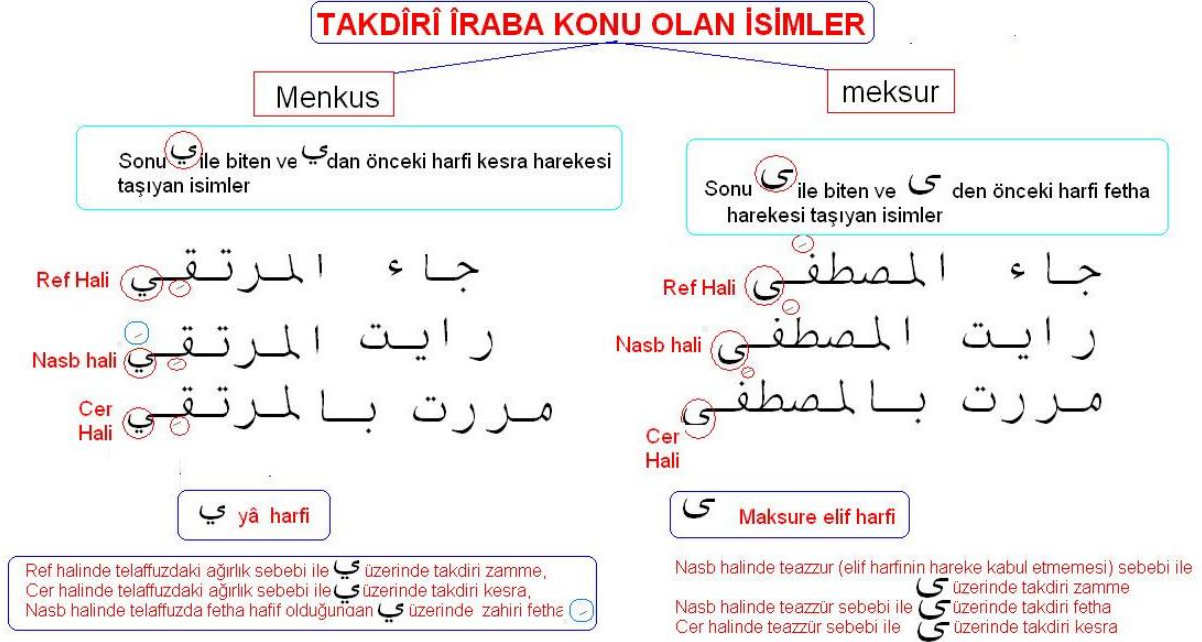

Tablo 31: *Mütekellim Yâsına Muzaf Olan Kelimede Takdîri İrab*

Son harfin teazzürü, son harfin telâffuzunda ağırlık, son harfin *îrâb* harekesi dışında bir hareke ile meşgûl olup *îrâb* harekesini alamayışı sebepleri ile harekeler takdîr edilir. Kelimenin son harfi, illet harflerinden olan *elif* olmayıp da diğer iki illet harfi olan *vâv* ve *yâ* dan birisi olursa, bu *vâv* ve *yâ*lar üzerinde, telâffuzdaki ağırlıktan dolayı, *zamme* ve *kesra* takdir edilip telâffuz edilmezler, *fetha* ise *vâv* ve *yâ* harfleri üzerinde hafif olduğundan telâffuz edilir. *Yâ* harfinin gövdesi şeklinde resmedilen *maksûre elifin* altına iki nokta konulmaz, asıl *yâ* harfi ise noktalı olarak resmedilir. Yazıda, *maksûre elif* ile *yânın* ayrımı bu şekildedir.

Bu durumda, sonunda *vâv* veya *yâ* bulunan muzâri fiillerin *ref* hali, *takdîri zamme* ile merfu, *nasb* hali zâhiren telâffuz edilen *fetha* ile mensûbdur. Sonunda *vâv* veya *yâ* bulunan isimlerin *ref* hali, *takdîri zamme* ile merfû, *nasb* hali zâhiren telaffuz edilen *fetha* ile mensub, *cer* hali, *takdîri kesra* ile meksûrdur.

2.8. Takdîrî İraba Konu Olan İsimler

Tablo 32: İsimlerde Takdîrî İrâb

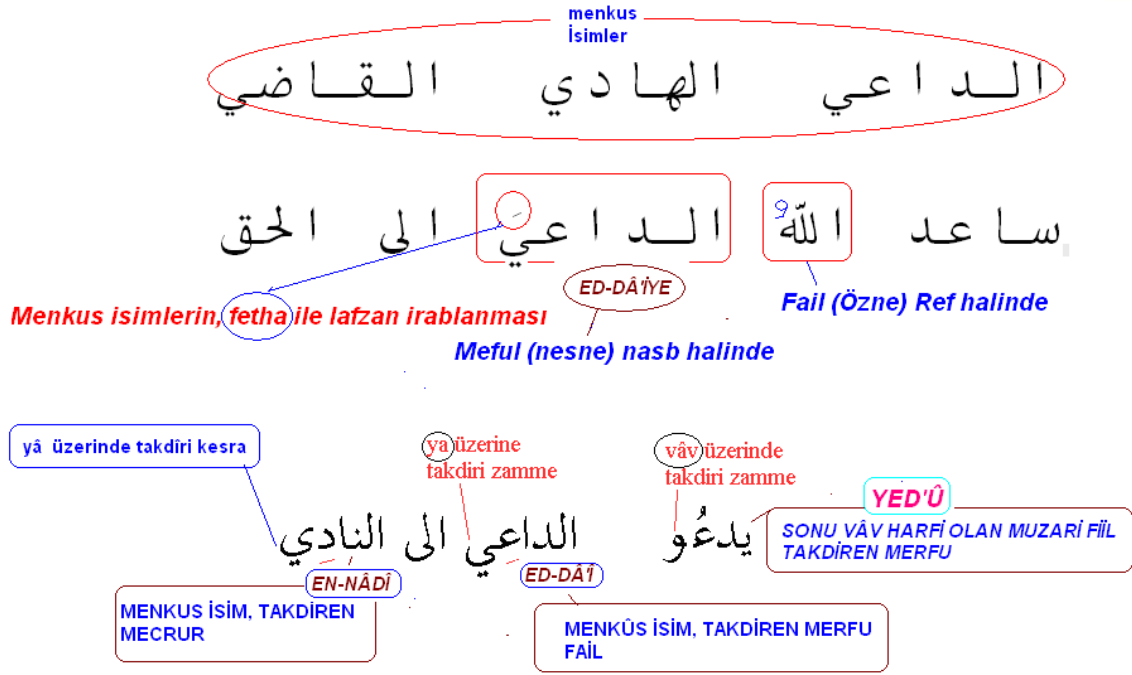
Arapçada isimler, son harflerinin sahih olup olmaması yönünden iki gruba ayrılır.

a) Sahih isimler: Sahih isimler çoktur. Onlar takdiri zamme, fetha, kesra harekeleri ile değil de yazıda görünen, telaffuzda açığa çıkan **zamme, fetha, kesra** harekeleri ile irablanırlar.

Cae Zeydün, raeytü Zeyden, merartü biZeydin

b) Mu'tel isimler (Sonu İllet Harfi Olan İsimler):
 Mu'tel isimler, üç kısma ayrılır:

b.1) *Menkûs isimler*: Sonunda kelimenin aslından olan bir **yâ** harfi bulunan ve sondan bir önceki harfin harekesi de **kesra** olan isimlere *menkus isim* denir. Bu isimler, *ref* halinde mukadder **zamme** ile, *cer* halinde mukadder **kesra** ile harekelenirler. Yani bu harekeler telâffuz edilip yazılmadığı halde, var oldukları kabul edilir. Bu **zamme** ve **kesra** harekelerinin zâhir olamamasının sebebi, **yâ** harfinin **zamme** ve **kesra** harekeleri ile telaffuz edilmesinin ağır oluşundan kaynaklanmaktadır. **Yü** veya **yi** demek Araplara zor gelmektedir. Ancak **yâ** harfinin, **fetha** ile telâffuz edilmesi, yani **ye** hecesini söylemek Araplara hafif geldiği için, *nasb* halinde **fetha** harekesi açıkça telâffuz edilir. Takdîr edilmez.

Tablo 33: Menkûs İsimlerde Takdîrî ve Lafzî İrâb

b.2) *Meksûr isimler*: Sonunda kelimenin aslından olan bir *meksûr elif* harfi bulunan ve sondan bir önceki harfin harekesi de *fetha* olan isimlere *meksûr isim* denir. Bu isimler, *ref* halinde mukadder *zamme* ile, *cer* halinde mukadder *kesra* ile, nasb halinde mukadder *fetha* ile harekelenirler. Yani bu hareketler telâffuz edilip yazılmadığı halde, var oldukları kabul edilir. Bu *zamme*, *fetha* ve *kesra* hareketlerinin zâhir olamamasının sebebi, *elif* harfinin *zamme*, *fetha* ve *kesra* hareketlerini kabul etmemesinden (teazzürden) kaynaklanmaktadır. *Elif* harfi dâima sâkindir. Dâima sâkin olan harf hiç bir zaman *zamme*, *fetha* ve *kesra* hareketlerinden birini kabul etmez. Bu hale teazzür denir.

عما مصطفى مستشفى مرتضى

Tablo 34: Meksûr İsimlere Örnekler

رَايْتُ مُوسَى ← رَايْتُ مُوسَى

Mûsâ, Mukadder fetha ile, takdiren mensûb meful-i bih. Teazzür sebebi ile, sondaki maksûr elif **ي** üzerinde fetha telaffuz edilmez. Fethanın orada var olduğu kabul edilir. Fetha orada takdir edilmiştir, mukadderdir.

Tablo 35: Meksûr İsimlerin Takdiren Nasb Edilmesi

لِئَعْلَى الْهَوَى الْفَتَى يَهْوَى

takdiri kesra ile mecrur takdiri fetha ile mensub takdiri zamme ile merfu

Tablo 36: Meksûr İsimlerin Takdiren Refi, Nasbı ve Cerri

Son harfi maksûre elif olan isimlerin, ref halinde *zamme*, nasb halinde *fetha* ve cer halinde *kesra*, maksure elif üzerinde takdir edilir. Örnekteki, *yehvâ* merfu muzari fiildir, sonundaki maksûre elif üzerinde takdiren *zamme* vardır. *El-Fetâ*, merfu faildir, sonundaki maksûre elif üzerinde takdiren *zamme* vardır. *El-Hevâ*, mensub mefuldür, sonundaki maksûre elif üzerinde takdiren *fetha* vardır. *Li'l-Ulâ*, car ve mecrûrdur. Sonundaki maksûre elif üzerinde takdiren *kesra* vardır.

b.3) Sonu *vâv* olan ve sondan bir önceki harfin harekesi *zamme* olan isimler. Bu kısımda bulunan isimler, daha önceki isimlere verilen *menkûs*, *meksûr* gibi özel terimlerle adlandırılmazlar. Bu grubda olan isimler de menkûs isimler (son harfi *yâ* olan ve sondan bir önceki harfi *kesra* harekesine sahip olan isimler) gibi *irablanırlar* yâni, *ref* ve *cer* halleri takdîri *zamme* ve *kesra* ile *nasb* halleri ise telaffuz edilen *fetha* iledir.

قَمْنَدُو سَمْنَدُو

iki kuş ismi

Tablo 37: Sonu *Vâv* Harfi olan İsimlere Örnekler

2.9. Alıştırılmalar

Takdiri irab, *meksûr elif*, *vâv*, *yâ* ile illetli olan kelimelerin sonunda ve *mütekellim yâsına* muzaf olan kelimelerin sonunda bulunur.

Kelimenin son harfi *elif* ise *teazzür* sebebi ile *zamme*, *fetha*, *kesra* herekeleri *takdîrî* olur. *Teazzurun* manası, sonunda asla *irab* alametinin görülmeşiştir. Son harf *vâv* veya *yâ* olsa idi, nasb halinde irab harekesi olan *fetha*, görünecekti. Örnek cümlede *zamme fetha kesra* takdir edilmiştir. Bunlar telaffuz edilmezler. Varlıkları kabul edilir, takdir edilir.

zamme ve kesra, و ve ي üzerinde telaffuzda ağır geldiğinden, kelimelerin son harfleri olan (vâv) ve (yâ) harfleri, bu şekilde zamme ve kesra ile okunmazlar. Zamme ve kesranın sadece orada varlıkları kabul edilir.

yed'uvü, ed-Dâ'iyü, en-Nâdiyü, yekdiyü, el-Kâdiyü, el-Câniyi
ŞEKLİNDE OKUNULMAZ

يدعو الداعي إلى النادي
yi yü vü

يقضي القاضي على الجاني
yi yü yü

يا üzerinde takdîri zamme vâv üzerinde takdîri zamme

يدعو الداعي إلى النادي

يا üzerinde takdîri kesra يا üzerinde takdîri zamme يا üzerinde takdîri zamme

يقضي القاضي على الجاني

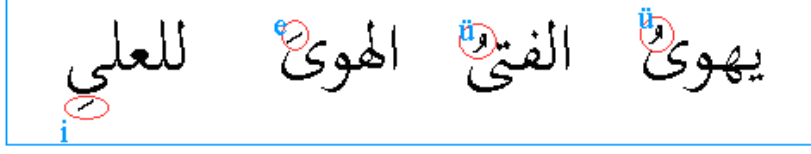
YED'Û, ED-DÂ'Î, EN-NÂDÎ, YEKDÎ, EL-KÂDÎ, EL-CÂNÎ
şeklinde okunur

Tablo 38: Son Harfi *Vâv* veya *Yâ* Olan Muzari Fiillerde Takdîri Ref Hali ve Son Harfi *Yâ* olan İsimlerde Takdîri Ref ve Takdîri Cer Hâli

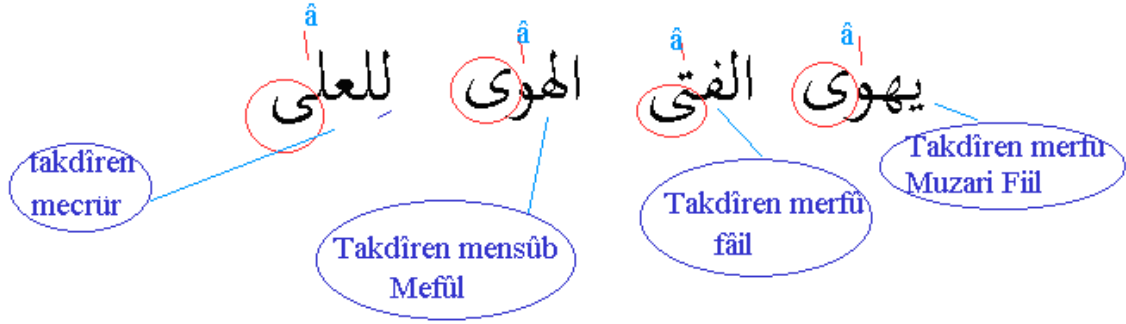
Ref halinde zamme cer halinde kesra, son harf olan vav ve ya üzerinde ağır olacağı için, zamme ve kesra telaffuz edilmez. Sadece takdir edilir, var kabul edilir.

Sonu, meksûr elif (ي) olan

Kelimelerin sonu bu şekilde zamme, fetha, kesra ile okunmaz, bu hareketlerin sadece var oldukları kabul edilir.

Sonu, meksûr elif (ي) olan kelimelerin sonu bütün hallerde (â) ile okunur

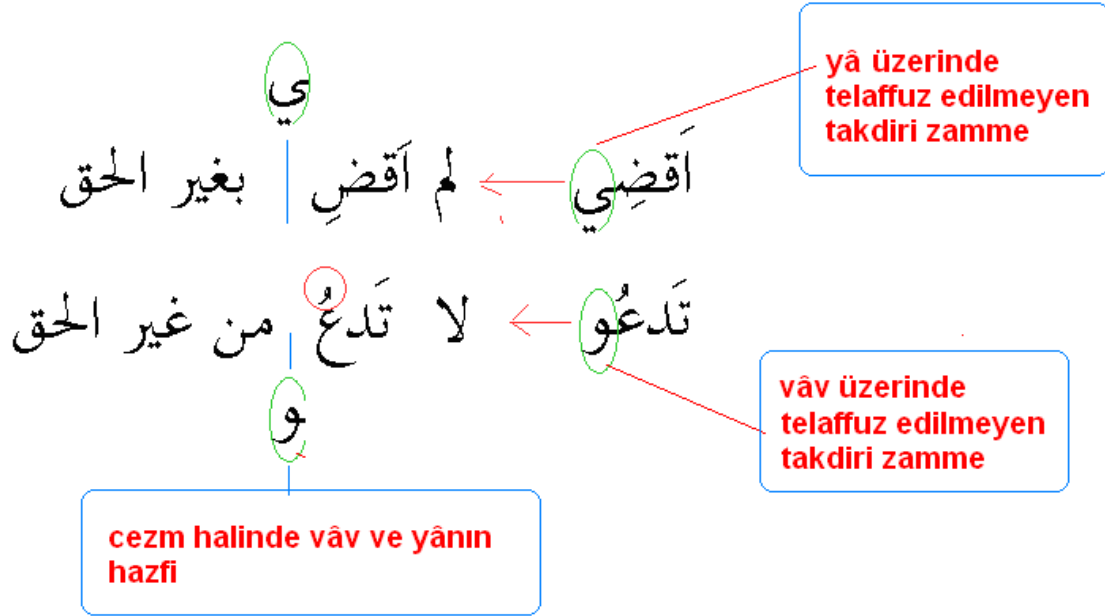
Tablo 39: Son Harfi Maksûre Elif Olan Muzâri Fiil ve İsimlerde Takdiri İrab

Son harfleri maksûre elif olan kelimelerden oluşan örnek cümlede zamme, fetha ve kesra takdir edilmiştir, bunlar telâffuz edilmezler sadece var kabul edilirler.

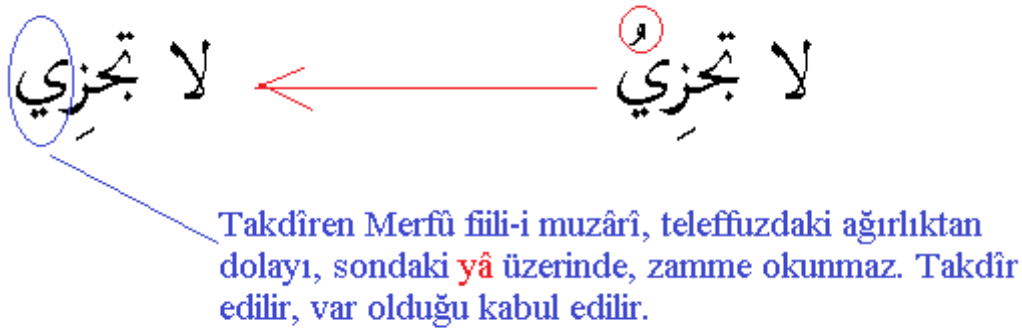
Tablo 40: Fethanın Telaffuzu

İsimlerin son harfi *vav* ve *ya* ise, nasb halinde *fetha*, *vav* ve *ya* üzerinde hafif olduğundan, *fetha* zahir olur, telaffuz edilir.

Tablo 41: Mu'tel Muzarinin Cezm hali

Vâv ve yâ cezm halinde hazf olur.

Tablo 42: Mu'tel (Son Harfi İlet Harfi Olan) Merfu Muzari

Nasb alameti olan telaffuz edilmeyen ancak yâ üzerinde var olduğu kabul edilen fetha

Mensub Mef'ul

Mazi Fiil

رَايْتُ مُوسَى رَايْتُ مُوسَى

Mûsâ, Mukadder fetha ile, takdiren mensûb meful-i bih. Teazzür sebebi ile, sondaki maksûr elif **ى** üzerinde fetha telaffuz edilmez. Fethanın orada var olduğu kabul edilir. Fetha orada takdir edilmiştir, mukadderdir.

Tablo 43: Maksûra Elifte Mukadder Fetha

3. SONUÇ

Takdirî irâb, sonu illet harfi ile biten *muzâri fiiller* ve *isimlerde* üç farklı sebepten oluşmaktadır. Son harfin *illet harflerinden* biri olan *elif* olup, *elifin zamme*, *fetha* ve *kesra* hareketlerinden hiçbirini kabul etmeyişi, son harfin *illet harflerinden* ikisi olan *vâv* ve *yâ* olması ve bu harflerin *zamme* ve *kesra* ile seslendirilmelerinin Arap lisanında dile ağır gelişi, *mütakellim yâsına* muzâf olan *isimlerin* son harfinin, *mütakellim yâsından* kaynaklanan *kesra* hareketi ile meşgûl olup, *irâbdan* gelen *zamme*, *fetha* veya *kesra* hareketlerini ikinci bir hareke olarak kabul etmeyişi, *muzâri fiiller* ve *isimlerde* oluşan *takdirî irâb* sebepleridir.

Takdirî irab konusu farklı kaynaklarda farklı bakış açıları ile ele alınmış, bazı kaynaklarda çok özet bilgiler verilirken bazılarında dilbilgisi terminolojisine boğulmuş çok ince detaylara girilmiştir. İbâreleri çözümlenmekte en önemli ilmi saha olan *irâb* konusunu, çok kısaltarak vermek kadar, dilbilgisi terimlerinin altında saklı derin manaları içeren ve dil felsefesi ağırlıklı olan çalışmalar da, *irâb* konusuna sağlam bir giriş yapmak isteyen taliplerin yeterli derecede faydalanmasını zorlaştırmaktadır. *Takdirî irâb* konusu gibi, kelimelerin morfolojik yapısını da İçine alan *nahiv* konularının şematik olarak, izahlı ve bol örnekli bir şekilde, temel bilgiler çerçevesinde, ulema arasında tartışmalı olan kısımlarını göz ardı ederek ortaya konulması, *nahiv* eğitimini daha câzib hale getirecek, konuların temel esaslarını fehm edememekten kaynaklanan zorlukları giderecektir.

KAYNAKÇA

- Birgivî, *İzhâru'l-Esrâr*, Beyrût: Dâru'l-Minhâc, 2009.
- Molla Câmi, *Fevâidü'z-Ziyâiyye*, Karaçi: Mektebetü'l-Büşrâ, 2011.
- Necâti, Ömer, *İzhâru'l-Esrâr Şerhi*, Trabzon: 2000.
- Perowne, M.A., *Al Adjrumiieh*, London, 1852.
- Şürûhu'l-Avâmil*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.1971.
- Trabzonî, El-Hâc Muhammed Emîn, *Avâmil-i Atîk Tercümesi El Yazması Metin*, Metinkale Medresesi, El-Hâc Muhammed Emîn Trabzonî Özel Kütüphânesi.
- Uyûnî, Süleyman, *Şerhu'l-Ecrûmiyye*, Nahiv Akademisi, Riyâd, H. 1436.